سال هشتم، شماره ۳۰، تابستان ۱۳۹۹، صفحات ۷۹–۴۷

الگوی تأمین مالی اسلامی در صنایع کوچک و متوسط با رویکرد برخاسته از داده[1]

مریم کرد کتولی
دانشجوی دکتری مهندسی مالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علی‌آباد کتول، علی‌آباد کتول، ایران
kordkatooli.maryam@gmail.com
علی خوزین(نویسنده مسئول)
استادیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علی‌آباد کتول، علی‌آباد کتول، ایران
khozein@aliabadiau.ac.ir
حسین دیده‌خانی
استادیار گروه مهندسی مالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علی‌آباد کتول، علی‌آباد کتول، ایران
h.didehkhani@aliabadiau.ac.ir
ابراهیم عباسی
دانشیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران
abbasiebrahim۲۰۰۰@alzahra.ac.ir

در فضای کسب‌وکار امروزی استفاده از روش‌های تأمین مالی نوین، که مطابق با قوانین شریعت باشد، بسیار پراهمیت است. با توجه به مزایای بنگاه‌های کوچک و متوسط از جمله تحریک و تشویق کارآفرینی، پویایی و انعطاف‌پذیری، پتانسیل رشد سریع، بازدهی بالا، گستردگی و تأثیر زیادشان در تولید ناخالص ملی یک کشور و به دلیل نوپا بودن و ریسک بالای این بنگاه‌ها با مشکلات متعددی در تأمین مالی مواجه‌اند، لکن با توجه به شرایط و ضوابط نظام‌های تأمین مالی کشور و محدودیت‌های ابزارهای تأمین مالی در کشور ایران در پژوهش حاضر الگوی تأمین مالی اسلامی در صنایع کوچک و متوسط با رویکرد برخاسته از داده در ایران ارائه شد. جامعه آماری تحقیق ۱۳ نفر از خبرگان صاحب‌نظر در خصوص پدیده تأمین مالی اسلامی هستند که با توجه به هدف تحقیق به صورت هدفمند انتخاب شدند. پس از کسب نظر خبرگان و مطالعه دقیق عوامل قانونی، فرهنگی، ساختاری و فرهنگی، سرمایه‌گذاری و بازاریابی به عنوان شرایط علی استفاده ناکارآمد از ابزارهای مالی اسلامی شناخته شد. از دستاوردهای مهم این تحقیق است که به شناسایی و بهبود وضعیت تأمین مالی اسلامی صنایع کوچک و متوسط کمک می‌کند.

طبقه‌بندی JEL: G۲۱ ,G۲۳
واژگان کلیدی: تأمین مالی اسلامی، صکوک، شرکت‌های کوچک و متوسط، رویکرد برخاسته از داده

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۰۵

۱ – این مقاله مستخرج از رساله دکتری و از نوع پژوهشی میباشد.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

۱. مقدمه

با توجه به مزایای بنگاه‌های کوچک و متوسط از جمله تحریک و تشویق کارآفرینی، پویایی و انعطاف پذیری، پتانسیل رشد سریع، بازدهی بالا، گستردگی و تأثیر زیادشان در تولید ناخالص ملی یک کشور و به دلیل نوپا بودن و ریسک بالای این بنگاه ها با مشکلات متعددی در تأمین مالی مواجه‌اند، همچنین علی‌رغم سهم قابل توجه این صنایع در صادرات کشورها و اشتغال‌زایی، در ایران همچنان این صنایع با بی‌مهری و بی‌اقبالی روبه‌رو هستند. یک علت بسیار مهم این است که ساختار رانتی کشور، بازدهی فعالیت‌های غیر صنعتی در کوتاه‌مدت را از بازدهی فعالیت‌های صنعتی بیشتر می‌کند و این تفاوت بازدهی در بخش دلالی و مسکن به اوج خود می‌رسد. به‌این ترتیب طبیعی است که سرمایه‌گذاران بخش خصوصی دنبال بازدهی کوتاه‌مدت، هیچ انگیزه‌ای برای سرمایه‌گذاری و ورود به این صنایع نداشته باشد (طالقانی و طالقانی، ۱۳۹۶)؛ درنتیجه یکی از مهم‌ترین موانع رشد و توسعه کمی و کیفی صنایع کوچک و متوسط دسترسی به منابع تأمین مالی است، لکن با توجه به شرایط و ضوابط نظام‌های تأمین مالی کشور و محدودیت های اوراق قرضه متعارف در کشور ایران و دیگر کشورهای اسلامی نیازمند استفاده از یک الگوی متناسب از ابزارهای تأمین مالی اسلامی متناسب با شرایط و ضوابط کشور بوده و برای رفع چالش‌ها و موانع به تبیین الگوی تأمین مالی اسلامی در این صنایع بپردازیم. از این رو در پژوهش حاضر بیان می‌شود که برای پیاده‌سازی مؤثر ابزارهای مالی اسلامی در صنایع چه رویکردها و استراتژی‌هایی باید مهیا و به کار گرفته شود و چنانچه پیاده‌سازی صورت گیرد، چه پیامدهایی را در پی خواهد داشت. به صورت کلی مسئله پژوهش پیش رو این است که مدل تأمین مالی اسلامی در ایران با توجه به شرایط فعلی و با تأکید بر رویکرد برخاسته از داده در صنایع کوچک و متوسط چگونه است. در همین رابطه ضمن مصاحبه با خبرگان حوزه‌های درگیر در پیاده‌سازی مدل تأمین مالی اسلامی صنایع کوچک و متوسط در ایران، این پژوهش از روش تئوری داده بنیاد[۲] برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده و مدل نهایی ارائه شد؛ همچنین چهارچوبی برای راه‌اندازی، به‌کارگیری و استفاده بهینه از ابزارهای مالی جدید که سبب دانش‌افزایی در

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

گروه‌های مختلف از جمله مدیران صنایع و قانون‌گذاران ابزارهای مالی می‌شود، فراهم می‌آورد. در ادامه، ابتدا پیشینه نظری و تجربی پژوهش مرور شده؛ سپس روش‌شناسی و روش پژوهش شامل نحوه گردآوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها و درنهایت مدل تأمین مالی اسلامی بیان می‌شود و در انتها نیز نتایج، پیشنهادها و محدودیت‌های تحقیق ارائه خواهد شد.

۲. مبانی نظری

۲-۱. تأمین مالی

تأمین مالی در حقیقت مجموعه فرآیندهایی است که برای تأمین منابع مالی و سرمایه مورد نیاز فعالیت‌های تجاری، خرید و یا سرمایه‌گذاری انجام می‌شود. روش‌های تأمین مالی شامل دو دسته کلی مبتنی بر بدهی و مبتنی بر سرمایه است؛ از ضرورت‌های تأمین مالی می‌توان به عواملی نظیر شناخت دقیق منابع مالی و ویژگی‌های حاکم بر آن‌ها و همچنین شناخت مصارف مالی مورد نیاز اشاره کرد. تأمین مالی مبتنی بر بدهی، به معنای اخذ وام از یک منبع خارج از شرکت است که با موافقت صاحبان شرکت، شامل اوراق مشارکت، تسهیلات بانکی، انواع صکوک، صندوق‌های تخصصی، گواهی سپرده است. تأمین مالی مبتنی بر سرمایه، مستلزم واگذاری قسمتی از سود در مقابل دریافت سرمایه است. در این روش با استفاده از آورده نقدی و غیرنقدی سهام‌داران و افزودن بر حجم حقوق صاحبان سهام در شرکت و یا پروژه، سرمایه مورد نیاز تأمین می‌شود و انواع روش‌های آن شامل: انواع سهام عادی و ممتاز و افزایش سرمایه و سهام پروژه است (واحد تحقیق و توسعه شرکت تأمین سرمایه نوین، ۱۳۹۰).

۲-۲. مفهوم تأمین مالی اسلامی

تأمین مالی و بانک‌داری اسلامی طی چندین مرحله سرانجام از سال ۱۹۷۰ تکامل یافته و به رسمیت شناخته شده و آینده‌ای روشن برای آن ترسیم شده است (آخاند اختر[۱]، ۲۰۱۶). سیستم تأمین مالی

۱. Akhand Akhtar

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

اسلامی می‌تواند منجر به کاهش نابرابری درآمد و توزیع ثروت منصفانه‌تر شود که با انجام این کار سطح رفاه و درآمد به مرور زمان افزایش می‌یابد (دجناس[۱]، ۲۰۱۴). یکی از مهم‌ترین کارکرد نظام مالی اسلامی تسهیل جریان مالی و سوق دادن آن به سمت کاراترین نوع سرمایه‌گذاری است و به عنوان تسهیل‌کننده جریان مالی به تولیدکنندگان فرصت می‌دهد تا منابع اقتصادی را با اتکا به منابع پولی و مالی با سرعت و دقت بیشتری مورد جابجایی قرار دهند که وجود این نوع ابزارهای مالی اسلامی سبب افزایش کارایی سرمایه و تخصیص بهینه منابع خواهد شد (لشکری و بهزاد ارجمندی، ۱۳۹۱). در تأمین مالی اسلامی ارتباط بین تأمین‌کننده و متقاضی همانند ارتباط بین خریدار و فروشنده، عامل و مدیر و یا سرمایه‌گذار و کارآفرین است (هیبتی و احمدی، ۱۳۸۸). برخی از کشورها از جمله مالزی بحرین کویت سودان و ایران به دلیل نیاز شدید به مدیریت نقدینگی در بانک‌های اسلامی و شرکت‌های بیمه و برای تسهیل مدیریت دارایی‌ها در نهادهای مالی اسلامی اوراق بهادار اسلامی منتشر می‌کنند که انتشار موفقیت‌آمیز اوراق قرضه اسلامی در مناطق مختلف جهان باعث شد که این اوراق به یک منبع تأمین مالی جایگزین تبدیل و توسط بسیاری از کشورها و شرکت‌ها استفاده شود (لشکری و بهزاد ارجمندی، ۱۳۹۱).

۲-۳. اهمیت تأمین مالی اسلامی

تأمین مالی اسلامی در سال‌های اخیر گسترش چشمگیری داشته که ارزش کل دارایی‌های تأمین مالی اسلامی در پایان سال ۱۹۸۰ از حدود ۵ میلیارد دلار به حدود ۱۰۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰ افزایش یافت که دارایی‌های بانکی به ارزش کل ۹۳۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰ بوده است (تابش و دانکر، ۲۰۱۴)؛ این در حالی بود که بانک‌های اسلامی در مالزی تنها ۵ درصد از محصولات تأمین مالی اسلامی استفاده می‌کنند (ماریاتول و روسیداه[۲]، ۲۰۱۵). ممنوعیت استفاده از قراردادهای نامشخص یکی از جنبه‌های تأمین مالی اسلامی است که به تبع شرایط قراردادهای

۱. Djennas
۲. Mariatul & Rosidah

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

بدون ابهام و به وضوح تعریف می‌شود. ضمن اینکه این نوع تأمین مالی می‌تواند جایگزین فعالیت‌ها و قراردادهای مالی شود که از نظر اسلام آمیخته با گناه (فعالیت‌های مرسوم بانکی مبتنی بر ربا) هستند (تابش و دانکر[۱]، ۲۰۱۴). از مهم‌ترین تأثیرات این نوع تأمین مالی در بحران‌های مالی جهانی است که در ایالت متحده در پی وام‌های بی‌پشتوانه مسکن در سال ۲۰۰۷ خود را نمایان کرد. این رویداد یکی از رویدادهای اقتصادی آشفته در تاریخ اخیر نام‌گذاری شد و در ادامه، بحران مالی جهانی نمونه‌ای روشن از بحران مالی است که ناشی از ریسک سیستماتیک در ۹ ماهه دوم ۲۰۱۹ در اروپا اتفاق افتاد که درنهایت برای عبور از این بحران با تحقیقات دانشمندان بازارهای اوراق بهادار اسلامی توسعه یافته و محبوبیت بسیار در بازارهای مالی بین‌المللی به دست آورده است (دیمیتریس و همکاران[۲]، ۲۰۱۶). ظهور بازار سرمایه اسلامی متمایز با ساختار محصولات و فعالیت‌های تأمین مالی در سرمایه‌گذاری آن، مطابق اصول شرعی تعریف شده، پیامد پیشرفت طبیعی صنعت خدمات مالی اسلامی است که هدف اصلی از انتشار اوراق تأمین مالی اسلامی؛ تسهیل فرآیند مدیریت دارایی‌ها در نظام بانکداری اسلامی بود که در آن زمان به بلوغ خود دست یافت (لشکری و بهزاد ارجمندی، ۱۳۹۱).

۲-٤. تفاوت تأمین مالی اسلامی با تأمین مالی متعارف

دو تفاوت اصلی بین تأمین مالی اسلامی و سیستم‌های مالی متعارف وجود دارد. تفاوت اول، در نظر گرفتن سود و زیان و تفاوت دوم، به اشتراک گذاشتن مکانیزم افزایش نرخ فروش در تأمین مالی است. اشتراک‌گذاری مطلوب سود توسط وام‌گیرندگان مفهومی از تأمین مالی به شکل متعارف است. وقتی یک سیستم تأمین مالی عمدتاً بر اساس اعتبار باشد، احتمال بازپرداخت از سرمایه به میزان زیان ازدست‌رفته به صرفه نخواهد بود. زمانی که در سیستم سود و زیان در نظر گرفته شود، عرضه پول بستگی به عرضه کالا و خدمات دارد و این تعادل باعث کاهش نرخ تورم

۱. Tabash & Dhankar
۲. Dimitris et al.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

در اقتصاد می‌شود. در سیستم تأمین مالی اسلامی فرآیند اشتراک‌گذاری سود و زیان و تضمین از تجدید سرمایه، ایجاد شغل و تنوع نه تنها در پروژه‌ها با بالا رفتن سود مورد انتظار با اطمینان از نرخ بهره، بلکه درآمد ارزش افزوده‌ای را ایجاد می‌کند؛ اما فعالیت‌های اقتصادی ارزش افزوده را در این سیستم اشتراک‌گذاری سود به ارمغان می‌آورد. به طور کلی در قانون اسلامی (شریعت) تجویز می‌شود که با لغو بهره در تأمین مالی اسلامی می‌تواند سفته‌بازی و اصول اشتراک‌گذاری سود را محدود کند و این شروع با بازگشت به بازار، اجازه افزایش بودجه را برای شرکت‌ها و همچنین نقدینگی را برای صاحبان سهام ایجاد می‌کند (دجیناس[۱]، ۲۰۱۴).

۲-۵. نقاط قوت و ضعف تأمین مالی اسلامی

ازآنجاکه کلید اصلی تأمین مالی اسلامی مشارکت طرفین قرارداد در سود و زیان پروژه ها و وام های مالی است، لذا این اصول نوید حمایت از ثبات مالی می‌دهد. تأمین مالی اسلامی پتانسیل عملکرد مهمی برای ثبات و ترویج دارد و با توجه به اینکه از سرمایه‌گذاران خواسته می‌شود که در زیان احتمالی وام‌ها شریک شوند، لذا اهرم مالی کمتر و انگیزه بیشتری برای مدیریت ریسک‌های بزرگ‌تر به وجود می‌آید. از طرفی این ویژگی تقسیم ریسک به اطمینان از صحت عملکرد مؤسسات مالی خصوصی و منع رونق انواع وام‌دهی و ایجاد حباب در املاک و مستغلات که پیشامدهای بحران مالی جهانی بودند، کمک بسزایی می‌کند. همچنین تمرکز بر سرمایه‌گذاری دارایی‌محور و تقسیم ریسک تأمین مالی در این روش، امکان دسترسی شرکت‌های کوچک و متوسط به منابع مالی به‌منظور حمایت از رشد فراگیر آنان و تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی در مقیاس بزرگ را به وجود می‌آورد. سرمایه‌گذارانی که مشارکت در تأمین مالی پروژه‌های ساخت‌وساز جاده‌ها، پل‌سازی و پروژه‌های مشابه کرده‌اند، بازده سرمایه‌گذاری‌های خود را تا زمان سررسید پروژه‌ها دریافت می‌کنند. همچنین صکوک به عنوان یکی از ابزارهای تأمین مالی اسلامی نقدینگی بانی را افزایش می‌دهد. دارایی‌هایی که نقدینگی پایینی دارند و یا غیرنقد هستند

۱. Djennas

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

از ترازنامه خارج‌شده و وجوه نقد جایگزین آن می‌شود. با اینکه قسمتی از دارایی‌ها از شرکت بانی جدا می‌شود، اما با این حال باز هم بانی می‌تواند از دارایی‌ها استفاده کند. ازآنجاکه صکوک با پشتوانه دارایی منتشر می‌شود، لذا دارای ریسک کمتر است و هزینه تأمین مالی را نیز کاهش می‌دهد. تنوع در ابزارهای مالی اسلامی نیز یکی دیگر از نقاط قوت آن است (عمادی و خمیس‌آبادی، ۱۳۹۶).

از نقاط ضعف تأمین مالی اسلامی می‌توان به دیدگاه سرمایه‌گذارانی که قصد ورود به این بازار را دارند اشاره کرد. از این جهت که سرمایه‌گذاران غیرحرفه‌ای دانش جامعی نسبت به ابزارها و تفاوت‌های موجود بین آن‌ها ندارند، این امر موجب سردرگمی آن‌ها خواهد شد؛ بنابراین، در این زمینه باید فرهنگ‌سازی لازم انجام گیرد و متناسب با سطح فرهنگ سرمایه‌گذاری، سطح درآمد افراد و تمایل آن‌ها برای هزینه کردن به‌منظور مشاوره‌های مالی، اقدام به طراحی و تدوین ابزارهای گوناگون مالی کرد. ضمن اینکه نبود مرجع قانونی ناظر، ابهامات در زمینه مزیت اوراق منتشرشده، نبود بازار ثانویه، ابهام در سود قطعی، اختلاف چشمگیر در تورم و سود علی‌الحساب اوراق مشارکت از دیگر نقاط ضعف این اوراق در ایران محسوب می‌شود (عمادی و خمیس‌آبادی، ۱۳۹۶).

۲-۶. ضرورت استفاده از تأمین مالی اسلامی در بنگاه‌های کوچک و متوسط

ترجیح ابزارهای تأمین مالی اسلامی بر بدهی متعارف در میان شرکت‌های کوچک و متوسط با این مفهوم سازگار است که ابزارهای مالی اسلامی منابع ارزان‌تری را برای تأمین مالی جذب می‌کنند؛ چراکه به‌واسطه محدودیت بازارهای مالی اسلامی در زمینه قرض دادن یا سرمایه‌گذاری منطبق با احکام شریعت همواره تقاضای آماده در بازار وجود دارد. شرکت‌هایی که سودآوری کمتری دارند، تأمین مالی اسلامی را نسبت به تأمین مالی از طریق بدهی‌های متعارف ترجیح می‌دهند؛ به این خاطر که تأمین مالی اسلامی در دسترس‌تر و باصرفه‌تر بوده و هزینه نمایندگی پایین‌تر دارد. ضمن اینکه تأمین‌کنندگان منابع مالی متعارف به طور عادی شرکت‌های با سودآوری پایین را نمی‌پذیرند و در مقابل تأمین‌کنندگان منابع مالی اسلامی احتمالاً به چنین شرکت‌هایی قرض

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

می‌دهند که یکی از دلایل آن توجیه حضور و عملیات خود در زمینه سرمایه‌گذاری‌های پی در پی در ابزارهای مالی اسلامی است؛ همچنین، استفاده از ابزارهای مالی اسلامی (صکوک) در ساختار سرمایه شرکت های کوچک و متوسط این است که منجر به ثبات مالی و درنتیجه افزایش ارزش شرکت است (تابش و دانکر، ۲۰۱۴).

۳. پیشینه پژوهش

جعفری سرشت و علیزاده بکان (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان «کدام بنگاه‌های اقتصادی از تأمین مالی اسلامی استفاده می کنند؟» بیان کردند رجحان ابزارهای تأمین مالی اسلامی بر بدهی‌های متعارف در میان شرکت های با سودآوری کمتر، با این مفهوم سازگار است که ابزارهای مالی اسلامی منابع ارزان تری را برای تأمین مالی جذب می کنند؛ زیرا به واسطه محدودیت بازارهای مالی اسلامی در زمینه قرض دادن یا سرمایه‌گذاری تنها منطبق با احکام شریعت همواره تقاضا در بازار وجود دارد. این پژوهش میزان استفاده بنگاه های غیرمالی از ابزارهای مالی اسلامی را بررسی می‌کند. بر اساس داده‌های تابلویی مربوط به شرکت‌هایی از ۱۴ کشور درحال‌توسعه در دوره زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۹ دریافتند که تأمین مالی اسلامی سهم قابل توجهی از ساختار سرمایه شرکت ها را تشکیل می دهد. همچنین، شرکت های با سودآوری پایین تمایل بیشتری به استفاده از بدهی نسبت به حقوق صاحبان سهام نشان می دهند که در این رابطه استفاده از ابزارهای تأمین مالی اسلامی نیز بر ابزار بدهی متعارف و سنتی ارجح است.

شعبانی و همکاران (۱۳۹۷) ریسک های مرتبط با اوراق بهادار اسلامی را به دو روش دلفی و دیمتل شناسایی و رتبه‌بندی کردند. هدف از انجام این پژوهش، طراحی الگوی جامع شناسایی و رتبه‌بندی ریسک های اوراق بهادار اسلامی بود. بدین منظور ابتدا با تشکیل گروه خبرگان حوزه مالی اسلامی، شناسایی و بررسی روابط درونی بین شاخص های عوامل مرتبط با ریسک های اوراق بهادار اسلامی طی دو گام اصلی انجام شد. عامل‌های دارایی و ناشر، نهاد واسط، بازار و قیمت و وضعیت اعتباری و اقتصادی از عوامل شناسایی‌شده خبرگان در گام اول بودند. در گام دوم، رتبه‌بندی عوامل با در نظر گرفتن روابط درونی آن‌ها توسط روش دیمتل انجام پذیرفت. یافته‌های

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

پژوهش بر اساس اجرای روش دیمتل نشان داد که دارایی و ناشر متغیری است که بیشترین نفوذ را بر متغیرهای نهاد واسط، بازار و قیمت و وضعیت اعتباری و اقتصادی دارد کـه نفوذکننـده‌ای قـوی است و وضعیت اعتباری و اقتصادی نیز نفوذپذیری قوی هستند. بـه‌عبـارت‌دیگـر، متغیـر دارایـی و ناشر بر نهاد واسط، بازار و قیمت و وضعیت اعتباری و اقتصادی تأثیر می‌گذارند.

فاضلی و نجف‌پور (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان «تأثیر تأمین مالی اسلامی بر بازار کشورهای منتخب» بیان داشتند افزایش مالی اسلامی (صـکوک) کشـورها بـا یکـدیگر منجـر بـه بهبـود بـازار کسب‌وکار بین‌المللی آن‌ها می‌شود. درنتیجه تأمین مالی اسلامی بر بـازار کسـب‌وکـار کشـورهای خاورمیانه تأثیر مثبتی دارد و موجب رشد مضاعف بازار این کشورها می‌شود؛ از ایـن رو کشـورها برای افزایش بازار کسب‌وکار بین‌المللی خـود، بایـد از فرآینـد مـالی اسـلامی در تمـام ابعـاد بهـره گیرند. برای این منظور از صکوک که ابزار جدید مالی اسلامی است و داده‌های آماری سـال‌هـای ۲۰۱۰-۲۰۱۵ و روش اقتصادسنجی داده‌های تابلویی استفاده شد. نتایج برآورد الگو نشان مـی‌دهـد که صکوک تأثیر مثبت و معنادار بر رشد اقتصادی بازار کسب‌وکـار در کشـورهای مـورد مطالعـه دارد.

موسوی (۱۳۹۶)، تأثیر تأمین مالی اسـلامی بـر ثبـات مـالی کشـورهای منتخـب اسـلامی را در پایان‌نامه خـود بررسـی کـرد. روش مـورد اسـتفاده بـرای جمع‌آوری داده‌هـای ایـن تحقیـق روش کتابخانه‌ای است. جامعه آماری این پژوهش طبـق حـداکثر داده‌هـای موجـود کشـورهای منتخـب اسلامی است. نتایج نشان داد که تأمین مالی اسلامی بر ثبات مـالی تـأثیر مثبـت و معنـاداری دارد و اجرای تأمین مالی اسلامی می‌تواند در ایجاد ثبات مالی، توسعه مالی و تورم تأثیرگذار باشد.

قلیچ (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان تبیین ظرفیت ابزارهـای مـالی اسـلامی در تـأمین مـالی طرح‌های غیرانتفاعی به تبیین ظرفیت دو دسته از اوراق بهادار اسـلامی غیرانتفـاعی در تـأمین مـالی طرح‌های عام‌المنفعه و غیرانتفاعی پرداخت؛ اما با توجـه بـه محـدودیت کـاربرد اوراق غیرانتفـاعی مذکور در شرایط فعلی اقتصاد ایران، به اوراق مشـارکت بـه عنـوان یکـی از اوراق بهـادار اسـلامی

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

انتفاعی پرداخته شد و پس از معرفی چالش ماهیت سود این نوع اوراق در به کارگیری در طرح‌های غیرانتفاعی، راه‌حل‌هایی برای رفع این چالش عنوان شد.

کاظمی نسب هاشم‌آبادی (۱۳۹۴) به بررسی و ترویج روش‌های تأمین مالی برای سرمایه‌گذاران از طریق انتشار صکوک پرداخت. ایشان بیان داشتند تأمین مالی از مهم‌ترین مباحث مطرح در علوم مالی است و بدین دلیل ابزارهای مختلف تأمین مالی طراحی و مورداستفاده قرار می‌گیرند. اهداف تمام نظام‌های اقتصادی پیشرفت اهداف کلان اقتصادی از طریق دستیابی به رشد درون‌زا و مستمر اقتصادی است. در نظام‌های مالی اسلامی به دلیل اهداف و فلسفه وجودی خود و حرمت ربا به دنبال استفاده از ابزارهای مالی اسلامی هستند. با استفاده تجربه کشورهای اسلامی، صکوک به‌عنوان اوراق بهادار اسلامی است که زمینه تسهیل و انتشار اوراق در بازارهای ثانویه مناسب برای خرید و فروش اوراق را مهیا می‌کند و شرایط رشد و گسترش نظام مالی و درنتیجه نظام اقتصادی کشور را ایجاد می‌کند.

پیرایش و باقری (۱۳۹۴) به کارگیری ابزارهای تأمین مالی اسلامی (صکوک) در ایران را بررسی کردند. آن‌ها بیان کردند یکی از نوآوری‌های دهه اخیر در عرصه بحث‌های پولی و مالی اسلامی انتشار انواع اوراق بهادار اسلامی به نام صکوک است؛ این اوراق به طور معمول برای تأمین مالی دولت، سازمان‌های وابسته به دولت و بنگاه‌های اقتصادی انتشار می‌یابند و ازآنجا که شروع ابزارهای تأمین مالی از کشورهای غربی بود، با تصویب قانون اوراق بهادار در سال ۱۳۸۴ زمینه لازم برای طراحی و انتشار انواع مختلف ابزارهای مالی اسلامی جدید در کشورمان مهیا شد. این مقاله به روش توصیفی- تحلیلی و با استفاده از داده های تحقیقات انجام شده، تدوین و نتایج بررسی نشان می دهد که ما با استفاده از انواع صکوک و بررسی چالش‌ها و ریسک های مربوط به انواع صکوک بتوانیم انتخاب مناسبی داشته باشیم.

سمیع‌پور (۱۳۹۴) مقاله‌ای با عنوان بررسی مشکلات مالیاتی تأمین مالی از طریق ابزارهای مالی اسلامی انجام داد. ایشان بیان داشتند تأمین مالی یکی از مهم ترین مباحث مطروحه در علوم مالی است. به همین دلیل ابزارهای مختلف تأمین مالی طراحی و مورداستفاده قرار می گیرند. با توجه به

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

کمبود تنوع ابزارهای مالی در ایران، تنوع در طراحی ابزارهای مالی و مهیا کردن امکان تأمین مالی از طریق آن‌ها یکی از نیازهای اساسی بنگاه‌ها است. در نظام مالی اسلامی کشورمان، به‌عنوان‌مثال یکی از پرکاربردترین ابزارهای تأمین مالی در حوزه مالی اسلامی صکوک اجاره است که انتخابی مناسب برای تأمین مالی شرکت‌های ایرانی است؛ اما برای این منظور باید تدابیر لازم ملاحظه شود و طراحی این ابزار مالی با در نظر گرفتن شرایط خاص کشورمان انجام گیرد. مسائل مالیاتی از عمده‌ترین مشکلات موجود در این راه است. به نظر می‌آید برای حل چالش‌های مالیاتی پیش روی ابزارهای مالی اسلامی، در کوتاه‌مدت باید سود یا اجاره پرداختی این اوراق همانند سود اوراق مشارکت و سود سپرده‌های بانکی معاف از مالیات شود ولی در بلندمدت با تصویب قوانین مناسب، سود یا اجاره پرداختی این ابزار مالی، سود اوراق مشارکت و سود سپرده های بانکی مشمول مالیات شود؛ اما هزینه آن‌ها هزینه قابل‌قبول مالیاتی باشد.

لایی و همکاران[۱] (۲۰۱۷) در مقاله خود با عنوان «چالش‌های انتشار جهانی مالی: مالی اسلامی از طریق اوراق صکوک» بیان داشتند، به دنبال بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۳-۲۰۰۲، علاقه جدیدی در انتشار و جمع‌بندی ایده‌ها و شیوه‌های مالی و درک اینکه چگونه این ایده‌ها و شیوه‌های نوین می‌توانند برای مبارزه با شیوع و انتشار غالب هریک از این‌ها جلوگیری کند، وجود دارد. در این پژوهش، معنای توسعه به‌عنوان یک رویکرد پس از تعادل برای تجزیه‌وتحلیل رقابت دائمی مالی جهانی که در رقابت با عمل بازار است بررسی شد.

اسماوو نچی و نچی[۲] (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «آیا توسعه بازار صکوک موجب رشد اقتصادی می گردد»، بیان کردند که توسعه بازار صکوک برای رشد اقتصاد اسلامی و غیراسلامی مفید است. صکوک با حذف اثرات منفی اوراق بهادار غیراسلامی باعث تحریک سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی می‌شود.

۱. Lai et al.
۲. Smaoui & Nechi

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

کلین و ویل[۱] (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «چرا شرکت‌ها صکوک منتشر می‌کنند» بیان کردند که در شرایط عدم تقارن اطلاعاتی و برای کاهش خطرهای غیراخلاقی و گزینش زیان‌بار، گزینه مناسبی است. ویژگی های مالی و نسبت های مالی خوب شرکت‌های منتشرکننده صکوک، سوابق در خصوص انتشار صکوک، سررسید اوراق، سود و بازده مورد انتظار اوراق از جمله عوامل مؤثر در موفقیت و استقبال بازار صکوک بیان شده است.

برگ و همکاران[۲] (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان بخش‌بندی بازار و غیریکنواختی استانداردهای شریعت در سیستم مالی اسلامی کار کردند. این مقاله تا حد زیادی سبب توسعه مالی اسلامی بازار شده است که در آن به بازار به عنوان منفعت اجتماعی نیز توجه شده است که با یک مدل توضیحی به بخش‌بندی بازار پرداخت.

ناگانو[۳] (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «چه کسی صکوک را منتشر می‌کند و چرا؟» وجود بازده مناسب را در استقبال از انتشار صکوک در کشورهای اسلامی مانند مالزی، اندونزی، عربستان سعودی و امارات متحده عربی مؤثر دانسته است. نتیجه پژوهش نشان داد که بازدهی اوراق مختلف صکوک با بازدهی سایر سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی قابل رقابت باشد؛ همچنین امکان دستیابی به بازارهای مالی، دوری از محدودیت‌های مالی، رونق اقتصادی، قیمت‌گذاری مناسب و ترویج مناسب اوراق بهادار اسلامی منجر به رونق بیشتر در صدور آن‌ها شود.

ورسامه و ایرر[۴] (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «آیا تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده در تصمیم‌های سرمایه‌گذاری صکوک مؤثر است؟» بیان داشتند که مذهب به‌تنهایی در استفاده از صکوک مؤثر نیست و عوامل رفتاری درک‌شده مانند کیفیت خدمات به سرمایه‌گذاران و دانش در مورد ویژگی‌های متمایز صکوک به‌منظور افزایش درک مردم در مورد صکوک در افزایش

۱. Klein & Weill
۲. Berg et al.
۳. Nagano
۴. Warsame & Ireri

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

سرمایه‌گذاری بسیار حیاتی بوده و باید آگاهی و دانش مسلمانان و غیرمسلمانان در مورد صکوک را بالا برد.

٤. روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش تئوری داده بنیاد (استراوس و کوربین[۱]، ۱۹۹۰) برای گردآوری و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود. این پژوهش از بعد هدف از نوع تحقیقات اکتشافی بوده و از بعد استراتژی در دسته تحقیقات غیرآزمایشی، میدانی و کیفی قرار می‌گیرد. این روش پژوهش که با نام گراندد تئوری شناخته می‌شود، معانی مختلفی دارد؛ از جمله نظریه زمینه‌ای، نظریه بنیادی، نظریه‌پردازی داده بنیاد، نظریه مبتنی بر داده‌ها و نظریه برخاسته از داده‌ها. استراوس[۲] (۱۹۸۷) و استراوس و کوربین (۱۹۹۸؛ ۱۹۹۰) به معرفی رویه‌های تولید استقرایی نظریه در روش کیفی با اتکا به بررسی دقیق و منظم داده‌ها پرداختند. روش داده بنیاد روش استقرایی برای نظریه‌پردازی و نظریه گستری است که نظریه تدوین‌شده برخاسته از داده‌هایی است که به شکل نظام‌مند و هم‌زمان گردآوری و تحلیل می‌شوند (گلیزر و استراوس[۳]، ۱۹۶۷؛ استراوس و کوربین، ۱۹۹۸). منظور از استقرایی بودن نظریه داده بنیاد این است که در این روش به آزمودن فرضیه پرداخته نمی‌شود، بلکه نظریه تدوین‌شده درنتیجه گردآوری و تحلیل هم‌زمان داده‌ها روییده و زاییده می‌شود (گولدینگ[٤]، ۲۰۰۲؛ نوری و مهرمحمدی، ۱۳۹۰). صاحب‌نظران الگوهای مختلفی از این تئوری ارائه کرده‌اند که در این پژوهش از رویه نظام‌مند استراوس و کوربین (۱۹۹۸؛ ۱۹۹۰) استفاده می‌شود که بر تحلیل داده‌ها از طریق رویه منظم کدگذاری در سه مرحله باز، محوری و گزینشی تمرکز می‌کند و بر عرضه پارادایم منطقی یا تصویر تجسمی از نظریه در حال تکوین تأکید دارد.

۱. Strauss & Corbin
۲. Strauss
۳. Glaser & Strauss
٤. Goulding

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

- گام اول: با استفاده از روش کتابخانه‌ای، اطلاعات مورد نیاز برای ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق جهت روشن ساختن تعاریف و حدود سؤالات پرسشنامه، گردآوری می‌شود؛
- گام دوم: انتخاب خبرگان و تشریح مسئله برای آن‌ها؛
- گام سوم: مصاحبه با خبرگان جهت یافتن عوامل علی و محرک‌های مؤثر در پیاده‌سازی ابزارهای تأمین مالی اسلامی و پیامدهای تأمین مالی اسلامی، تجزیه‌وتحلیل یافته‌ها و ...؛
- گام چهارم: تجزیه‌وتحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه و در صورت لزوم تکرار گام چهارم تا رسیدن به توافق میان خبرگان و استخراج مفاهیم و مقوله‌ها.

٤-١. جامعه و نمونه آماری

معمول‌ترین نوع نمونه‌گیری در این روش تحقیق نمونه‌گیری نظری است که در آن، نمونه با هدف دستیابی به مجموعه اطلاعات جامع و غنی انتخاب می‌شود. در این نمونه‌گیری افراد، اطلاعات و رخدادهایی انتخاب می‌شوند که در روشن ساختن و تعریف حدود تناسب مقوله‌ها به پژوهشگر کمک کنند. در این مرحله پژوهشگر نمونه‌ای انتخاب می‌کند که اطلاعات مرتبط‌تری را در اختیار وی می‌گذارد. همچنان که داده‌ها تحلیل می‌شوند، پژوهشگر از یافته‌های به‌دست‌آمده برای انتخاب منابع بعدی استفاده می‌کند (گولدینگ، ۲۰۰۲). نمونه‌گیری نظری تا زمانی ادامه می‌یابد که مقوله‌ها به اشباع نظری برسند. در این پژوهش، با توجه به اهمیت موضوع، نیاز بود با افرادی مصاحبه شود که ضمن برخورداری از تخصص‌های چندگانه، در این خصوص آگاهی کافی داشته و همچنین کسانی که اطلاعات علمی و عملی در زمینه اوراق بهادار اسلامی دارند و اقدام به پژوهش و نگارش کتاب و مقاله کرده باشند. در این پژوهش نیز (عضو هیئت‌علمی دانشگاه، سازمان بورس و اوراق بهادار، سازمان حساب‌رسی، کارشناسان رسمی اعتبارات بانک‌ها، مدیران ارشد سرمایه‌گذاری، کارشناسان بازار سهام در شرکت‌های مختلف و اعضای هیئت‌مدیره کارگزاری، کارمند دیوان محاسبات) جزء تخصص‌های مد نظر برای مصاحبه بودند. برخی افراد نمونه در حوزه خود تصمیم‌گیرنده و بنام بودند که ابتدا مصاحبه از آن‌ها شروع شد؛ سپس با پیش رفتن تحقیق و گردآوری و تحلیل داده‌ها، برای شناخت بهتر مفاهیم و مقوله‌ها با سایر افراد خبره

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

در هر حوزه مصاحبه شد. مصاحبه‌شوندگان از روش هدفمند به تعداد ۱۳ نفر بسته به شرایط ممکن انتخاب شدند و تا زمانی که به اشباع نظری برسیم ادامه یافت. تمام مصاحبه‌ها پس از هماهنگی لازم با شرکت‌کنندگان واجد شرایط در محلی که مورد نظر آن‌ها بود با تعیین وقت قبلی در محیطی آرام و صمیمی انجام شد. اغلب مصاحبه‌ها ضبط شدند و همان روز بر روی کاغذ پیاده شد و مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت، مگر افرادی که با ضبط صدا مخالف بودند که در این موارد نکات مهم یادداشت‌برداری شد. شایان‌ذکر است که تمام مصاحبه‌شونده‌ها در حوزه کاری خود بیش از ۸ سال سابقه کار حرفه‌ای داشتند و اکثر افراد دانش‌آموخته دکتری بوده‌اند. فرآیند انجام مصاحبه نیز بدین‌صورت بود که مصاحبه ابتدا با سؤال‌های کلی شروع می‌شد و با پیشرفت در مصاحبه و بسته به موقعیت، سؤال‌های دقیق‌تری مطرح می‌شد؛ پس از انجام هر مصاحبه، تحلیل‌های لازم روی‌داده‌ها صورت گرفت و مفاهیم استخراج شدند تا درنهایت مدل پژوهش مشخص شد و در اختیار شش صاحب‌نظر که سه نفر از آن‌ها در گروه مصاحبه‌شونده‌ها نبودند و سه نفر نیز در گروه مصاحبه‌شونده‌های قبلی حضور داشتند، قرار گرفت و مدل نهایی پژوهش ارائه شد.

٤-٢. روش تجزیه‌وتحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها و استخراج مدل نهایی پژوهش طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت می‌گیرد که در ادامه هر یک از این روش‌های کدگذاری و نحوه استفاده از آن‌ها در این پژوهش بیان خواهد شد.

٤-٢-١. کدگذاری باز

در این مرحله داده‌های مشابه گروه‌بندی و نام‌گذاری می‌شوند. کدگذاری باز از طریق بررسی عمیق و دقیق نوشته‌ها، مصاحبه‌ها یا اسناد و به صورت خط به خط و حتی کلمه به کلمه انجام می‌شود (استراوس،۱۹۸۷). هدف، تولید مفاهیمی منطبق بر نظریه و کاهش غفلت از طبقه‌بندی‌های عمده است و به همین دلیل کدگذاری باز به تولید یک نظریه مفهومی انبوه منجر می شود. پس از شناسایی مفاهیم، روابط بین آن‌ها و محور مشترک ارتباط‌دهنده آن‌ها با یکدیگر شناسایی می‌شود.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

به بیان دیگر، از طریق مقایسه مفاهیم با یکدیگر، محورهای مشترک دیگری به دست می‌آید که به آن‌ها مقوله اطلاق می‌شود. به دنبال استخراج مقوله‌های اصلی، مشخصات و ابعاد هر مقوله نیز تعیین می‌شود.

٤-۲-۲. کدگذاری محوری

همان‌گونه که استراوس و کوربین (۱۹۹۸) یادآوری می‌کنند، پژوهشگران باید مقوله‌های شناسایی‌شده را در دسته‌های پنج‌گانه زیر طبقه‌بندی کنند. به این مرحله، کدگذاری محوری می‌گویند.

الف) شرایط علی یا سبب‌ساز[۱۵]: منظور متغیرها یا رویدادهایی است که ایجاد یا توسعه یک پدیده را هدایت می‌کنند.

ب) راهبردها[۱۶]: فعالیت‌های پیامدمحور یا نتیجه‌محوری هستند که باید در رابطه با پدیده مورد بررسی و در بستر مورد بررسی و باوجود شرایط مداخله‌گر، انجام شود.

ج) شرایط مداخله‌گر[۱۷]: به شرایطی اطلاق می‌شود که انجام راهبردها را یا با محدودیت روبه‌رو کرده یا تسهیل می‌کند.

د) شرایط بستر[۱۸]: به منطقه خاص یا زمینه متغیرها اشاره دارد. مجموعه شرایطی است که بر راهبردها اثرگذار است. اغلب محققان در تشخیص و جدا کردن این نوع مقوله‌ها از مقوله‌های علی با مشکل مواجه می‌شوند و درنهایت مقوله‌هایی که جذاب‌ترند را به‌عنوان شرایط علی و مقوله‌هایی که جذابیت کمتری دارند را در قالب شرایط بستر طبقه‌بندی می‌کنند (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰).

ه) پیامدها[۱۹]: نتایج اجرای راهبردها هستند.

٤-۲-۳. کدگذاری انتخابی

هدف این مرحله، انتخاب مقوله محوری و مرتبط ساختن سایر مقوله‌ها بر محور آن است؛ به این معنا که پژوهشگر با استفاده از کدگذاری انتخابی به صورت منظم و عینی به انتخاب مقوله محوری پرداخته و سایر مقوله‌ها تابع آن قرار می‌گیرند (استراوس، ۱۹۸۷). سپس پژوهشگر مقوله محوری

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

را با سایر مقوله‌ها به شکل نظام‌مندی مرتبط می‌کند، روابط را اعتبار بخشیده و مقوله‌های نیازمند بهبود و تدوین را تکمیل می‌کند (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰). پس‌از شناسایی مقوله محوری، مقوله‌های دیگر، مقوله‌های فرعی و توصیف‌گر مقوله محوری می‌شوند. درنهایت از طریق ترسیم پیوند بین مقوله کانونی و مقوله‌های فرعی و مفاهیم مطالعه به صورت یکپارچه، نظریه داده بنیاد تدوین می‌شود (نوری و مهرمحمدی، ۱۳۹۰).

۵. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش با استفاده از ابزار مصاحبه به سؤال‌های پژوهش پاسخ داده شد. بخش عمده‌ای از شرکت‌کنندگان تجربه لازم در زمینه تأمین مالی اسلامی را داشتند. در تحلیل مرحله‌ای یافته‌ها با استفاده از تکنیک استراوس و کوربین (۱۹۹۸) مفاهیم به عنوان واحد تحلیل در سطوح متن کل مصاحبه، پاراگراف، عبارت و جملات مورد توجه قرار گرفتند. به دلیل تعدد زیاد مفاهیم استخراج‌شده، کدگذاری باز طی دو مرحله انجام پذیرفت. در مرحله اول کدگذاری باز که به صورت خط به خط انجام شد، حدود ۴۸۰ کد اولیه مفید (با احتساب تکرارها) استخراج شد که پس از حذف کدهای تکراری با مفاهیم مشابه، به حدود ۱۲۲ کد مفهومی کاهش یافت. در ادامه تحلیل که با کدگذاری محوری که با جزئیات بیشتر نسبت به کدگذاری باز است، کدهای مفهومی مرحله اول (کدگذاری باز) پس از بررسی و مقایسه مکرر به ۳۸ خرده مقوله و ۱۳ مقوله انتزاعی کاهش یافتند (بدون در نظر گرفتن مقوله کانونی). جدول زیر گویای شکل‌گیری مفاهیم و مقوله‌ها در مراحل مختلف کدگذاری باز و محوری هستند.

جدول ۱. کدهای احصاء شده از تحلیل کیفی داده‌ها در کدگذاری باز و محوری

مفاهیم	خرده مقوله‌ها	مقوله انتزاعی
- عدم شفافیت- سررسیدهای صکوک در کوتاه‌مدت صورت می‌گیرد درحالی‌که بازه تولید امری زمان‌بر است. - عدم انطباق ساختارهای انتشار اوراق با شرایط ترازنامه‌ای و توانمندی شرکت‌ها و وجوه نقد آن‌ها	ناهماهنگی دوره‌های برگشت پول با سررسیدهای ابزارهای مالی اسلامی	شرایط قانونی

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

ادامه جدول ۱. کدهای احصاء شده از تحلیل کیفی داده‌ها در کدگذاری باز و محوری

مفاهیم	خرده مقوله‌ها	مقوله انتزاعی
- عدم همخوانی قوانین مورد نیاز ابزارهای مالی اسلامی با قوانین در حال اجرا - تفاوت در شرایط بستری مورد نیاز با دستورالعمل بانک‌ها و شرکت‌های دولتی - چالش‌های مربوط به سیاست‌گذاری	همخوان نبودن قوانین موجود با نیازهای قانونی ابزارهای مالی اسلامی	
عدم شناخت مدیران قانون‌گذار نسبت به ابزارهای مالی اسلامی- آگاهی ناکافی از صکوک- عدم دانش تأمین مالی اسلامی- ضعف اطلاعاتی قانون‌گذاران از ابزارهای مالی اسلامی	عدم اطلاعات و دانش بیشتر قانون‌گذاران از انواع ابزارهای مالی اسلامی	
تخصیص ناکافی امکانات و تجهیزات- ضعف در اطلاع‌رسانی به سرمایه‌گذاران- ضعف دوره‌های آموزشی برای سرمایه‌گذاران- کمبود کتب و منابع علمی فارسی	عدم حمایت گسترده قانونی از سرمایه‌گذاران	
- عدم همکاری ادارات به شکل مؤثر و سریع - عدم همکاری دستگاه‌های مرتبط به صورت هماهنگ و همسو - هر اداره‌ای به منافع خود فکر می‌کند.	ناهماهنگی دستگاه‌های مرتبط با انتشار ابزارهای مالی اسلامی	
- عدم ترسیم نرم‌افزارهای ساده و پرسرعت - سیستم‌های طراحی‌شده کاربرپسند نیستند - فقدان سیستم‌های نرم‌افزاری هوشمند	طراحی و استفاده از سیستم‌های نرم‌افزاری پیچیده	عوامل ساختاری و فنی
- روند طولانی انتشار اوراق بهادار اسلامی - مراحل سخت و طاقت‌فرسا در فرآیند تأمین مالی اسلامی— سازمان‌های بسیاری در امور انتشار اوراق درگیرند و موجبات کند شدن امور و فرآیندهای طولانی را فراهم می‌آورند	بروکراسی شدید در ساختار و فرآیند تأمین مالی	
- سیستم‌های رتبه‌بندی موجود سنتی و دستی بوده و سرعت و دقت عمل کافی را ندارند.- سیستم رتبه‌بندی اعتباری یا وجود ندارد یا محدود است. - ضعف سیستم تضمین اعتباری— عدم ارائه خدمات مشاوره و راهنمایی‌های حرفه‌ای به SME[۲۰] ها	فقدان سیستم رتبه‌بندی اعتباری و مشاوره‌ای مالی	

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

ادامه جدول ۱. کدهای احصاء شده از تحلیل کیفی داده‌ها در کدگذاری باز و محوری

مفاهیم	خرده مقوله‌ها	مقوله انتزاعی
- تعداد محدود ابزارهای مالی کارا– فقدان ابزارهای مالی متنوع برای سلایق متفاوت - کمبود ابزارهای مالی اسلامی برای سطوح مختلف ثروت و درآمد	تنوع کم ابزارهای مالی اسلامی	
- ضعف دانش در زمینه تأمین مالی اسلامی - نبود درک صحیح به دلیل استفاده نکردن از ابزارهای جدید مالی اسلامی - جدا نبودن مالکیت از مدیریت در بسیاری از بنگاه‌ها و عدم اطلاعات و دانش کافی مدیر از فواید ابزارهای مالی اسلامی	عدم آشنایی جامعه نسبت به فواید ابزارهای مالی اسلامی	عوامل فرهنگی
- حضور کمرنگ در رسانه‌ها– برگزاری محدود کنگره و سمینار برای عموم - ناتوانی در جذب منابع مالی به دلیل عدم وجود فرهنگ سرمایه‌گذاری	نبود فرهنگ سرمایه‌گذاری	
- متکی بودن بیش‌ازحد به تسهیلات بانکی - بانک محور بودن صنایع برای جمع‌آوری منابع مالی	اتکای صرف به منابع دولتی و بانکی	
عدم وجود دوره‌های آموزشی و مشاوره‌ای برای انتشار ابزارهای مالی اسلامی– گذراندن دوره‌های آموزشی غیرمؤثر برای آموزش نیروهای متخصص مالی– آموزش‌های دانشگاهی و فنی و حرفه‌ای کلی بوده و با نیاز صاحبان صنایع متناسب نیستند؛ درنتیجه، بنگاه‌ها در استفاده از شیوه‌های نوین تأمین مالی ناتوان‌اند	نبود آموزش در بخش صنعت در مورد ترویج و انتشار ابزارهای مالی اسلامی	
- کم بودن تعداد افراد سرمایه‌گذار که واقعاً در بورس فعال‌اند - فقدان دانش استفاده از بورس - تعداد محدود افراد مجرب سرمایه‌گذار در بورس	تعداد کم افراد سرمایه‌گذار فعال در بورس	عوامل مربوط به سرمایه‌گذاران
- عدم هماهنگی ساختار اوراق بهدار اسلامی با استاندارد اوراق بهادار جهانی - ضعف ارتباطات بین‌المللی بل بازارهای مالی توسعه‌یافته	مشکلات در مطابقت با استانداردهای محصول خارجی	عوامل مرتبط به بازاریابی
- عدم تبلیغ رسانه‌ها (تلویزیون، رادیو و ...) - عدم تبلیغ مناسب توسط کارگزاری‌های بورس	عدم تبلیغ مناسب	

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

ادامه جدول ۱. کدهای احصاء شده از تحلیل کیفی داده‌ها در کدگذاری باز و محوری

مفاهیم	خرده مقوله‌ها	مقوله انتزاعی
- سیستم مدیریت دولتی شهرک‌های صنعتی به‌جای نگاه حمایتی، تشویقی به شهرک‌ها و توانمندسازی آن‌ها، نگاه درآمدی دارد. - عمل نکردن دولت به وعده‌های حمایتی - مشوق‌ها و حمایت‌های مالی، همواره نقدی است که این عمر موجب ایجاد رانت می‌شود. درحالی‌که معافیت‌های مالیاتی و بیمه‌ای و تأمین مواد اولیه راه‌حل‌های بهتری هستند	عدم وجود مشوق‌های مالی جهت شرکت‌های استفاده‌کننده	
- ضمانت‌های درخواستی سنگین و نشدنی از سوی بانک‌ها– نرخ بالای تسهیلات بانکی به صنایع -عدم اعتماد بانک‌ها به SME ها - عدم‌حمایت بانک‌ها از SME ها	وضعیت نامناسب بانک‌ها در اعطای تسهیلات	عوامل قانونی
- ورود چشم‌بسته و بدون کارشناسی بسیاری از صاحبان صنایع به محیط تولید و انتخاب نامناسب منابع تأمین مالی ریسک بالا و بازدهی پایینی را در پی خواهد داشت. - برنامه‌ریزی نامناسب کسب‌وکار	ناهماهنگی بازار ایران با توجه به میزان ریسک و بازده	
- ثابت، منسجم و یکپارچه نبودن برنامه‌ها و رفتارهای دولت– اثرات تحریم، تورم و رکود اقتصادی– یکسان نبودن تصمیمات دولت در شرایط مختلف - تحریم باعث از بین رفتن انگیزه صادرات کالاهای تولیدی صنایع شده است.	نوسانات اقتصادی، محیط فرهنگی، محیط سیاسی	عوامل محیطی
- عدم وجود یک بورس که ساختاری مشابه بورس اوراق بهادار به شکل داشته باشد به شکل مجزا و مختص به SME ها– عدم وجود شبکه بین SME ها– فقدان بازار ثانویه منظم صرفاً بنام تأمین مالی اسلامی برای SMEها	کمبود بورس مجزا برای SME ها	شرایط محیط کلان
- فقدان نهادهای حمایت‌کننده از SMEها جهت آسان‌تر شدن فرآیندهای انتشار، فروش و ... اوراق بهادار اسلامی	نبود مؤسسات و نهادهای حمایتی جهت تسهیل فرآیندها	
- فقدان بسترهای نرم‌افزاری برای فرهنگ‌سازی صنایع و مردم در مشارکت‌های تأمین مالی اسلامی	عدم وجود بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری	شرایط سازمانی
نرخ پایین سود به سرمایه‌گذاران ابزارهای مالی اسلامی- حمایت مالی ناکافی	نرخ پایین سود	

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

ادامه جدول ۱. کدهای احصاء شده از تحلیل کیفی داده‌ها در کدگذاری باز و محوری

مفاهیم	خرده مقوله‌ها	مقوله انتزاعی
- آموزش فراگیر شرکت‌های کوچک و متوسط از طریق دانشگاه‌ها و وزارتخانه‌های اقتصادی - ایجاد برنامه‌های آموزشی کاربردی در رابطه با ابزارهای مالی جدید برای صنایع کوچک و متوسط	آموزش SME ها در امر تأمین مالی	راهبردهای سازمانی
- برخورد متفاوت با هر بنگاه، به دلیل استفاده از ابزارهای متنوع و متناسب با نیاز آن‌ها- رتبه‌بندی شرکت‌ها	هماهنگ‌سازی روش‌های تأمین مالی متناسب با نیاز شرکت‌ها	
- ابلاغ دستورالعمل‌هایی مختص صنایع کوچک و متوسط– طراحی صکوک متنوع با ریسک کم و بازدهی بالا– ایجاد نهادهای مالی مختص SME ها– ساده‌تر کردن فرآیند انتشار اوراق بهادار اسلامی– ایجاد مشوق‌ها و نرخ‌های توجیهی جهت استفاده از روش‌های تأمین مالی اسلامی برای شرکت‌ها	تدوین دستورالعمل‌های مناسب برای حضور بیشتر SME ها	
- ایجاد چهارچوب قانونی - هماهنگ‌سازی نهادها و سازمان‌های مرتبط با انتشار ابزارهای مالی اسلامی هم در بازار اولیه و هم ثانویه	هماهنگی بین نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط	راهبردهای محیط کلان
- دولت SME ها را همانند طفلی بی‌سرپرست به حال خود رها کرده است. - نظارت بورس بر حسن اجرای دستورالعمل‌های صادره– اعمال شفافیت هر چه بیشتر	نظارت بر اجرای دستورالعمل‌های تدوین‌شده	
- رشد و شکوفایی هر چه بیشتر بازار ثانویه (دست‌دوم) سبب جذابیت بیشتر ابزارهای مالی اسلامی خواهد شد.	رشد و توسعه بازار ثانویه	
- تشکیل مؤسسات اعتبارسنجی - ایجاد نهادهایی برای سنجش اعتبار ابزارهای جدید اسلامی	ایجاد مؤسسات رتبه‌بندی ابزارهای مالی اسلامی	
- امکان استفاده سرمایه‌گذاران مسلمان و غیرمسلمان سایر کشورها	توسعه و تسهیل روابط بین‌الملل	پیامدهای مثبت
- تخصیص بهینه منابع مالی و افزایش رفاه اجتماعی - گسترش سرمایه‌گذاری در بازار ثانویه بر روی ابزارهای مالی اسلامی - توزیع عادلانه ثروت و درآمدها	استفاده کارا از ابزارهای مالی اسلامی	

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

ادامه جدول ۱. کدهای احصاء شده از تحلیل کیفی داده‌ها در کدگذاری باز و محوری

مفاهیم	خرده مقوله‌ها	مقوله انتزاعی
- افزایش نقدینگی واحد صنعتی از طریق تبدیل دارایی‌های غیرنقد به اوراق بهادار اسلامی - افزایش سودآوری صنایع کوچک و متوسط - اتحاد مالی شرکت‌های کوچک و متوسط	بهبود وضعیت تأمین مالی شرکت‌ها	
- تسهیل در مواد اولیه– توان رقابت شرکت‌های خصوصی به دولتی - توجه بیشتر به تولید داخلی و صادرات آن‌ها به جهت سرمایه‌گذاری افزون	رونق بازار سرمایه کشور و رونق تولید داخلی	
- با تنوع در ابزارهای مالی برای هر سلیقه هر سرمایه‌گذار با هر وضعیت مالی، ابزارهای سودمند برای هر فرد وجود خواهد داشت. - ایجاد ابزارها سودمند متناسب با هر سطح ریسک و بازدهی	ایجاد ابزارهای سودمند متناسب	
- آشنایی جامعه نسبت به فواید ابزارهای مالی اسلامی سبب ایجاد اعتماد بیشتر می‌شود. - مشارکت عموم در پروژه‌های زیربنایی و طرح‌های صنعتی به‌جای سپرده‌گذاری پول در بانک‌ها - جمع‌آوری پس‌اندازهای خصوصی و هدایت آن‌ها به سمت فرصت‌های سرمایه‌گذاری	ایجاد اعتماد عمومی	
- بهتر شدن اوضاع اقتصادی و اجتماعی افراد و خانوار - تحمل آسان‌تر فشار اقتصادی ناشی از شرایط سخت تحریم برای افراد	بهبود وضع اقتصادی افراد	
- عدم استفاده از مزایای ابزارهای مالی اسلامی - کسور سرمایه مورد نیاز	ناکام ماندن صنایع در امر تأمین مالی	پیامدهای منفی
- شاکی بودن کارکنان صنایع به دلیل اوضاع نابسامان مالی– به تعویق افتادن حقوق کارکنان و مدیران	عدم رضایت شغلی	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در ادامه، مقوله‌های به‌دست‌آمده از کدگذاری محوری در سه محور عمده شرایط (علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر) و راهبردها پیامدها در خصوص پدیده اصلی جایگذاری شدند. در مرحله نهایی کدگذاری، یعنی کدگذاری انتخابی مقوله هسته‌ای یا کانونی یعنی استفاده ناکارآمد از ابزارهای مالی اسلامی، بر اساس اتفاق‌نظری که گسترده‌ای از مصاحبه‌شوندگان به این مضمون داشتند،

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

منتهی شد. همان‌طور که در الگوی پارادایمی مشاهده می‌شود، تمام مقوله‌های زیرمجموعه توسط مقوله هسته‌ای به یکدیگر ربط داده‌شده و فرآیند مرکزی پژوهش مشخص می‌شود.

شکل ۱. الگوی پارادایمی تأمین مالی اسلامی در صنایع کوچک و متوسط در ایران

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

در ادامه در مورد یافته‌های پژوهش به تفکیک عناصر الگوی تأمین مالی اسلامی صنایع کوچک و متوسط توضیحات مختصری داده می‌شود.

۱. مقوله محوری: مطابق مدل، محور اصلی الگوی تأمین مالی اسلامی صنایع کوچک و متوسط در ایران استفاده ناکارآمد از ابزارهای مالی اسلامی است. مقوله محوری یا کانونی عبارت است از مقوله‌ای که به می‌گوید چه چیزی در جریان است؟ و سایر مقوله‌ها و شرایط را پوشش می‌دهد.

۲. شرایط علی: منظور از شرایط علی مجموعه رویدادها و حوادثی هستند که باعث ایجاد و توسعه استفاده ناکارآمد از ابزارهای مالی اسلامی می‌شوند. نتایج به‌دست‌آمده از کدگذاری پاسخ مصاحبه‌شوندگان حاکی از وجود پنج مقوله اصلی در خصوص شرایط علی به شرح زیر هست:

- عوامل قانونی: عواملی هستند مربوط به قوانین و مقررات عمومی ثبت‌شده و موجود در هر کشور که از بین پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به زیر مقوله‌هایی از قبیل همخوان نبودن قوانین موجود با نیازهای قانونی ابزارهای مالی اسلامی، عدم حمایت گسترده قانونی از سرمایه‌گذاران و ... اشاره نمود.
- عوامل فرهنگی: عوامل یا راهکارهای شایع و موجه در جامعه است. به‌عبارت‌دیگر، عواملی هستند که به‌وسیله آموزش به نسل بعدی منتقل می‌شوند. از مهم‌ترین عوامل می‌توان به عدم آشنایی جامعه نسبت به فواید ابزارهای مالی اسلامی و اتکای صرف به منابع دولتی و بانکی اشاره کرد.
- عوامل ساختاری و فنی: عوامل مرتبط به چهارچوب سیستم‌ها و فرآیندهای عملیاتی و فنون انتشار که به بروکراسی شدید در ساختار و فرآیند تأمین مالی اسلامی و فقدان سیستم رتبه‌بندی تأکید شد.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

- عوامل مربوط به سرمایه‌گذاران: عوامل رفتاری و تصمیم‌گیری و دانش افراد سرمایه‌گذار در رابطه با ابزارهای مالی اسلامی را در برمی‌گیرد؛ که از بین پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان خرده مقوله تعداد کم افراد سرمایه‌گذار فعال در بورس مورد تأکید قرار گرفت.
- عوامل مرتبط به بازاریابی (تبلیغات): عواملی که با انتشار پیام‌ها و ارائه مشوق‌هایی مختلف سبب ترغیب بیشتر و همچنین دستیابی به مشتریان ابزارهای مالی اسلامی که در این پژوهش بنگاه‌های کوچک و متوسط مورد توجه قرارگرفته است، می‌شود. از جمله: عدم تبلیغ مناسب و عدم وجود مشوق‌های مالیاتی و بیمه‌ای و قابل‌توجه.

۳. راهبردها: در نظریه داده بنیاد، برای اشاره به مجموعه‌ای از تعاملات، تاکتیک‌های راهبردی و طرز عمل‌های عادی یا روتین و چگونگی مدیریت واقعیت‌ها توسط افراد در مواجهه با پدیده اصلی به‌کاربرده می‌شود (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰). در تحلیل راهبردی قابل‌تصور و تشریح نظرات شرکت‌کنندگان در خصوص نحوه مواجهه با پدیده اصلی، دودسته راهبرد کلی عنوان شد: راهبردهای سازمانی و راهبردهای محیط کلان.

۴. شرایط بستر و زمینه: مجموعه خاصی از شرایط‌اند که در یک‌زمان و مکان خاص جمع می‌آیند تا مجموعه اوضاع‌واحوال یا مسائلی را به وجود آورند که اشخاص با عمل/ تعامل‌های خود به آن‌ها پاسخ می‌دهند (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰). نتایج به‌دست‌آمده از کدگذاری در دو مقوله اصلی تفکیک شد که به شرح زیر است:

- شرایط محیط کلان: منظور از این سطح از عوامل، متغیرهایی است که در سطح ملی بر همه نظام‌های یک کشور و به تبع آن بر نظام تأمین مالی شرکت‌های کوچک و متوسط مؤثر است.
- شرایط سازمانی: این مقوله برخاسته از عوامل مربوط به سازمان‌های انتشار اوراق بهادار اسلامی است که خود انتزاع شده از زیر مقولاتی چون عدم وجود بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری و حمایت سازمانی ناکافی مثل نرخ پایین سود به سرمایه‌گذاران ابزارهای مالی اسلامی است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

۵. شرایط مداخله‌گر: شرایطی است که بر انتخاب راهبردهای مختلف مؤثر بوده و می‌تواند اجرای راهبردها را آسان و تسریع ساخته و یا در روند آن چالش ایجاد کنند. بر اساس مصاحبه‌های انجام‌شده و کدگذاری آن‌ها، دو مؤلفه عوامل قانونی و عوامل محیطی به عنوان شرایط مداخله‌گر یا میانجی اشاره شد. از مهم‌ترین زیر مقوله‌ها می‌توان وضعیت نامناسب بانک‌ها در اعطای تسهیلات که باعث تسهیل در استفاده از ابزارهای مالی اسلامی می‌شود و دیگری نوسانات محیط اقتصادی، سیاسی و فرهنگی اشاره کرد که در شرایط بد اقتصادی (تحریم) سبب بی‌نظمی و عدم ثبات برنامه‌های دولت شده و درنتیجه این عامل سبب به‌هم‌ریختگی سررسیدها و بازگشت پول شده و استفاده مؤثر از ابزارهای مالی اسلامی را مختل می‌کند.

۶. پیامدها: کنش‌ها و واکنش‌هایی که برای مقابله یا مدیریت کردن پدیده اصلی صورت می‌گیرد، پیامدهایی در پی خواهد داشت (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰). در صورت اجرای راهبردها، پیامدهای مورد انتظار در دو سطح خرد و کلان که مهم‌ترین پیامد مثبت اجرای این راهبردها استفاده کارا از ابزارهای مالی اسلامی و بهبود وضعیت تأمین مالی صنایع کوچک و متوسط و بهبود اوضاع اقتصادی و اجتماعی فردی است. از آنجا که بعضی از افراد با شرایط موجود و مشکلات تأمین مالی رفتار سازگارانه داشته و به سمت استفاده از روش‌های تأمین مالی نوین و اجرای این راهبردها نمی‌روند و عدم استفاده از ابزارهای مالی اسلامی را ترجیح می‌دهند، پیامدهای منفی نظیر عدم برخورداری از مزایای این ابزارها را متحمل خواهند شد.

استراوس و کوربین (۱۹۹۸) معیار مقبولیت را برای سنجش اعتبار مدل حاصل شده پیشنهاد دادند. مقبولیت به این معنا است که یافته‌های پژوهش تا چه حد در انعکاس تجربه مشارکت کنندگان، محقق و خواننده در رابطه با پدیده مورد مطالعه موثق و باورپذیر است، اگرچه در عمل تبیین ارائه‌شده از پدیده ممکن است تفسیری معتبر از آن پدیده باشد. استراوس و کوربین ۱۰ شاخص مقبولیت را معرفی کردند که بر اساس آن‌ها پژوهش حاضر ارزیابی شده است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

۱. **تناسب:** به این سؤال پاسخ می‌دهد که آیا یافته‌های پژوهش با تجربه هر یک از متخصصان موضوع مطالعه و همچنین مشارکت کنندگان، همخوانی دارد؟ در پژوهش حاضر، سعی شد به کمک مصاحبه با مشارکت کنندگانی که در حوزه‌های مختلف تجربه و تخصص دارند، مفاهیم و مقوله‌ها به‌درستی استخراج شود.

۲. **کاربردی بودن یا مفید بودن یافته‌ها:** به این سؤال پاسخ می‌دهد که آیا یافته‌های پژوهش می‌تواند در تدوین سیاست‌ها و اقدامات اجرایی به کار گرفته‌شده و دانش‌افزایی کند؟ در این پژوهش سعی شد که راهبردهای پژوهش به طور دقیق، اقدامات اجرایی لازم برای استفاده کارآمد از ابزارهای مالی اسلامی در صنایع کوچک و متوسط را پیشنهاد دهد؛ زیرا در مصاحبه‌ها به طور دقیق به اقدامات عملی لازم برای الگوی تأمین مالی اسلامی صنایع کوچک و متوسط اشاره می شد و با توجه به تأیید این راهبردها و شناسایی شرایط مداخله‌گر و بستر توسط صاحب‌نظران، انتظار بر این است که نتایج، مد نظر سازمان‌های ذی‌ربط قرارگرفته و اجرایی شوند.

۳. **مفاهیم:** مفاهیم برای ایجاد درک مناسب از پدیده مد نظر و دستیابی به زبان مشترک در حوزه مورد مطالعه ضروری هستند و انتظار می‌رود یافته‌های پژوهش از مفاهیم و مقوله‌ها استخراج شوند. در این پژوهش مدل ارائه‌شده برای استفاده کارآمد و مؤثر از ابزارهای مالی اسلامی از مفاهیم استخراج‌شده از مصاحبه‌ها شکل گرفت و با طبقه‌بندی‌های چندباره تلاش شد مدل موجز و مختصری برای چارچوب فوق طراحی شود که صاحب‌نظران نیز آن را تأیید کردند.

۴. **زمینه مفاهیم:** به این سؤال می‌پردازد که آیا شرایط بستر به‌درستی شناسایی و به آن‌ها اشاره شده است یا خیر. گاهی شناسایی راهبردها از شرایط مداخله‌گر و شرایط بستر مشکل است. با تجدیدنظر چندباره در این خصوص و برخورداری ازنظر صاحب‌نظران، شرایط بستر در این پژوهش که شامل کمبود بورس مجزا برای صنایع کوچک و متوسط، نبود مؤسسات و نهادهای حمایتی جهت تسهیل فرآیندها، عدم اعتباربخشی

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

اجرایی این روش تأمین مالی توسط بانک مرکزی، عدم وجود بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری و نرخ پایین سود به سرمایه‌گذاران ابزارهای مالی اسلامی ، جزء مواردی است که برای نخستین بار در این پژوهش معرفی‌شده‌اند تا خواننده ضمن مطالعه راهبردها با شرایط بستر ایران نیز آشنا شود.

۵. **منطق:** آیا مدل پژوهش جریان منطقی‌ای را با خود به همراه داشته و آن را به خواننده القا می کند؟ آیا شکافی در مدل وجود ندارد که خواننده را دچار ابهام کند؟ آیا مدل پژوهش منطقی است؟ در این پژوهش تا حد امکان تلاش شد با طراحی روابط و نمایش چند زاویه‌ای از مفاهیم و مقوله‌ها این رابطه منطقی برقرار شود.

۶. **عمق:** آیا در ارائه مدل به میزان کافی جزئیات ارائه شده است. در این پژوهش با توجه به محدودیت متن مقاله، مهم‌ترین مقوله‌ها بیان شدند.

۷. **تغییرپذیری یا انحراف:** آیا مواردی وجود دارد که همسو با الگوی پژوهش نباشد؟ در این پژوهش در موارد بسیاری از جمله شرایط مداخله‌گر یا شرایط بستر، به آن‌ها اشاره شده است. برای مثال می‌توان به «نوسانات اقتصادی، سیاسی» اشاره کرد.

۸. **آیا یافته‌ها به شکل نو ارائه شده‌اند؟** آیا پژوهش حرف جدیدی برای گفتن دارد؟ این نخستین تحقیقی است که به ارائه الگویی برای تأمین مالی اسلامی صنایع کوچک و متوسط در شرایط ایران می‌پردازد.

۹. **حساسیت:** آیا پژوهشگر نسبت به موضوع پژوهش حساس بوده و آن را جدی گرفته است؟ آیا سؤال‌ها در فرآیند پژوهش شکل گرفته‌اند یا اینکه پیش‌فرض‌های محقق بوده‌اند؟ در این پژوهش با اتکا به متن مصاحبه‌ها و با استفاده از ابزارهایی همچون یادداشت‌های تحلیلی و برگشت مکرر به متون مصاحبه و بازنگری مفاهیم و مقوله‌ها، سعی شد که در آن تعصبات محقق وارد نشود.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

۱۰. **استناد به یادنوشت‌ها:** اینکه آیا به یادنوشته‌های مصاحبه‌ها اشاره شده است؟ در این پژوهش تلاش شد به‌اندازه کافی به بخش‌های مختلف یادنوشت‌ها و متن مصاحبه‌ها در خصوص هریک از مقوله‌ها اشاره شود (استراوس و کوربین، ۱۹۹۸).

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مباحث انجام‌گرفته در خصوص الگوی تأمین مالی اسلامی در صنایع کوچک و متوسط نشان می‌دهد که همه مؤلفه‌ها و عوامل این فرآیند حول محور «استفاده ناکارآمد از ابزارهای مالی اسلامی» شکل می‌گیرند. ازآنجاکه صنایع کوچک و متوسط در ایران با چالش تأمین مالی روبه‌رو هستند و با توجه به محدودیت‌های ابزارهای مالی و شرایط نامناسب و طاقت‌فرسای استفاده از تسهیلات بانکی نیازمند استفاده از روشی ساده‌تر و مؤثرتر خواهند بود. در این پژوهش مطابق الگوی ارائه شده سعی شد بر اساس ایجاد روابط بین مقوله‌ها و یکپارچه‌سازی آن‌ها، مقوله محوری پژوهش، یعنی استفاده ناکارآمد از ابزارهای مالی اسلامی شناسایی و با تأثیرپذیری از شرایط علی با زیر مقولاتی نظیر اتکای صرف به منابع دولتی و بانکی، عدم آشنایی جامعه نسبت به ابزارهای مالی اسلامی و ... ایجاد شود. نوسانات اقتصادی، فرهنگی و محیطی که از مهم‌ترین عوامل مداخله‌گر محسوب می‌شوند، سبب ایجاد محدودیت در استفاده کارآمد از ابزارهای مالی اسلامی شده که با توجه به زیرساخت‌های موجود، مثل نبود مؤسسات و نهادهای حمایتی، عدم وجود بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، راهبردهایی در دو دسته سازمانی و محیط کلان ارائه شد. عمل به این راهبردها، پیامدهایی به همراه خواهد داشت که مهم‌ترین آن‌ها استفاده کارآمد از ابزارهای مالی اسلامی و بهبود وضعیت تأمین مالی صنایع کوچک و متوسط و در سطح خرد بهبود وضعیت مالی و اجتماعی افراد است.

پیش‌بینی می‌شود که مدل ارائه‌شده در این پژوهش که بر پایه ادراک و تجربه اکثریت شرکت‌کنندگان است، بتواند به عنوان چهارچوبی مفهومی ضمن شناساندن چالش‌های موجود و عوامل سبب‌ساز آن به رهبران و مدیران قانون‌گذار، به آن‌ها دریافتن راه‌حل‌های لازم برای رفع این

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

چالش‌ها و سیاست‌گذاری مؤثر پیرامون توسعه هر چه بیشتر استفاده از ابزارهای مالی اسلامی یاری‌رسان باشد.

۱. در عصر کنونی، اجرای هیچ دستورالعملی نمی‌تواند بدون وجود یک نظام کارآمد نظارتی در تحقق اهداف آن موفق باشد، طبق مدل ارائه‌شده در پژوهش، نظارت بر اجرای دستورالعمل‌های تدوین‌شده یکی از راهبردها بوده و به سازمان بورس پیشنهاد می‌شود تا نسبت به تشکیل کمیته‌هایی به‌منظور نظارت بر حسن اجرای دستورالعمل‌های صادره کنترل و اقدامات لازم را صورت دهند.

۲. برای اینکه فرهنگ‌سازی مؤثر واقع شود، نیاز است نسبت به ظرفیت‌ها، خلق‌وخوی و تفکرات روانی افراد آشنایی پیداکرده سپس برنامه‌ریزی دقیق و کامل آموزشی انجام پذیرد.

۳. به سازمان بورس و اوراق بهادار توصیه می‌شود تدابیر اجرایی برای افزایش سطح آگاهی و دانش تخصصی مدیران مالی صنایع کوچک و متوسط بیندیشد و با همکاری سازمان‌ها و نهادهای دولتی در جهت حمایت از آن‌ها اقدامات اثربخش را فراهم آورند.

۴. پیشنهاد می‌شود با تبلیغات جذاب و قابل‌درک برای عموم در رسانه‌های عمومی (تلویزیون و رادیو) برای آشنایی افراد نسبت به ابزارهای مالی اسلامی و فواید آن اقدامات لازم صورت گیرد.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

منابع

پیرایش، رضا و زهرا باقری (۱۳۹۴). «بررسی به‌کارگیری ابزارهای تأمین مالی اسلامی (صکوک) در ایران». کنفرانس ملی هزاره سوم و علوم انسانی. شیراز. مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران (متانا).

توحیدی، محمد (۱۳۹۴). «الزامات توسعه بازار اوراق بهادار اسلامی (صکوک)». *مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی*.

جعفری سرشت، داود و زهرا علیزاده بکان (۱۳۹۷). «کدام بنگاه‌های اقتصادی از تأمین مالی استفاده می‌کنند؟». *فصلنامه علمی ترویجی اقتصاد و بانکداری اسلامی*. شماره ۲۳. صص ۱۵۴-۱۴۷.

سلطان‌پور زنور، علی (۱۳۹۵). «نقد و بررسی ابزارهای مالی کاربردپذیر در بانکداری و مالیه اسلامی». *مجله اقتصادی*. دوره ۱۶. شماره ۱ و ۲. صص ۹۰-۷۳.

سمیع‌پور، محمدجواد (۱۳۹۴). «بررسی مشکلات مالیاتی تأمین مالی از طریق ابزارهای مالی اسلامی». نخستین کنفرانس بین‌المللی بورس، بانک، بیمه با رویکرد توسعه پایدار (ارتباط دانشگاه با صنعت). شیراز. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات فارس.

شعبانی، محمد؛ دیده‌خانی، حسین؛ خوزین، علی و آرش نادریان (۱۳۹۷). «طراحی الگوی جامع شناسایی و رتبه‌بندی ریسک‌های اوراق بهادار اسلامی». *راهبرد مدیریت مالی*. دوره ۶. شماره ۲۳. صص ۸۷-۶۱.

طالقانی، محمد و عطاالله طالقانی (۱۳۹۶). «تأمین مالی زنجیره تأمین SCF به عنوان روش نوین تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط». اولین کنفرانس ملی مطالعات نوین مدیریت در ایران. کرج. مؤسسه آموزش عالی علامه خویی و مؤسسه آموزش عالی معراج.

عمادی، جواد و زینب خمیس‌آبادی (۱۳۹۶). «آسیب‌شناسی چالش‌های تأمین مالی اسلامی با تأکید بر اوراق صکوک». *رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*. شماره ۲. صص ۳۳-۱۶.

فاضلی، حامد؛ نجف‌پور، آرش و اسماعیل محمدپور (۱۳۹۷). «تأثیر تأمین مالی اسلامی بر بازار کشورهای منتخب خاورمیانه». *اقتصاد اسلامی*. دوره ۱۰. شماره ۷۰. صص ۲۰۳-۱۸۷.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

قلیچ، وهاب (۱۳۹۵). «تبیین ظرفیت ابزارهای مالی اسلامی در تأمین مالی طرح‌های غیرانتفاعی». پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

کاظمی‌نسب هاشم‌آبادی، جابر (۱۳۹۴). «بررسی و ترویج روش‌های تأمین مالی برای سرمایه‌گذاران از طریق انتشار صکوک». همایش سراسری مباحث کلیدی در علوم مدیریت و حسابداری. گرگان. گروه آموزش و پژوهش شرکت مهندسی عمران بنای تدبیر. مرکز آموزش علمی و کاربردی هلال‌احمر استان گلستان.

لشکری، محمد و مریم بهزاد ارجمندی (۱۳۹۱). «بررسی روش‌های تأمین مالی در سیستم اسلامی با تأکید بر صکوک». *نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی*. دوره ۱. شماره ۱. صص ۷۶-۳۳.

موسوی، عارفه (۱۳۹۶). «تأثیر تأمین مالی اسلامی بر ثبات مالی کشورهای منتخب اسلامی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مؤسسه آموزش عالی راه دانش. مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی. بابل.

نوری، علی و محمود مهرمحمدی (۱۳۹۰). «الگویی برای بهره‌گیری از روش نظریه برخاسته از داده‌ها در پژوهش‌های تربیتی». *مطالعات برنامه درسی*. دوره ۶. شماره ۲۳. صص ۳۵-۸.

واحد تحقیق و توسعه شرکت تأمین سرمایه نوین (۱۳۹۰). «تأمین مالی شرکت‌ها با استفاده از ابزارهای تأمین مالی اسلامی- صکوک».

هیبتی، فرشاد و موسی احمدی (۱۳۸۸). «بررسی تکنیک‌های تأمین مالی پروژه‌محور در تأمین مالی اسلامی». *پژوهشنامه اقتصادی*. دوره ۳. شماره ۹. صص ۲۲-۱.

یارمحمدی، رضا؛ خوانساری، رسول و سید محمدحسن ملیحی (۱۳۹۶). «دست‌نامه صکوک: راهنمایی برای ساختاردهی صکوک». *پژوهشکده پولی و بانکی*. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

Akhand Akhtar, Hossain (۲۰۱٦), "Inflationary shocks and real output growth in nine Muslim-majoritycountries: Implications for Islamicbanking and finance". *Journal of AsianEconomics*, Vol. ٤٥, PP. ٥٦–٧٣.

Berg, N. El-Komi, M. and Kim, J. Y (۲۰۱٦) "Market segmentation and non-uniform Shariah standards in Islamic finance", *Journal of Economic Behavior & Organization*, No.١٣٢.

Dimitris, Kenourgios., Nader, Naifar and Dimitrios, Dimitriou (۲۰۱٦), "Islamic financial markets and global crises: Contagion or decoupling?". *Journal of Economic Modelling*, Vol. ٥٧, PP. ٣٦–٤٦.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

Djennas, Mustapha (۲۰۱٤), "Business Cycle Volatility, Growth And Financial Openness: Does Islamic Finance Make Any Difference?". *Journal of Borsa Istanbul Review*, PP. ۱–٤٤.

Glaser, B. G. and Strauss, A (۱۹٦۷), "The Discovery of Grounded Theory: Strategies For qualitative Research", Aldine Publishing, Chicago.

Goulding, C (۲۰۰۲), *Grounded Theory*: A Practical Guide for Management, Business Andmarket Researchers. Sage, London.

Klein, P. O., and Weill, L (۲۰۱٦), "Why do Companies Issue Sukuk?", *Review of Financial Economics*, Vol.۳۱, No. ۱, PP. ۲٦-۳۳.

Lai, J. Rethel, L. and Steiner, K (۲۰۱۷), "Conceptualizing dynamic challenges to global financial diffusion: Islamic finance and the grafting of sukuk*". Review of International Political Economy*, PP. ۱-۲۲.

Mariatul, Aida. Jaffara, and Rosidah, Musab (۲۰۱٦), "The effect of Islamic Finance on Inflation Behavior using a Bayesian Log-linear Model", *Journal of Islamic Economics* , banking & finance, Vol. ۱۲, PP. ۱–۱۷.

Nagano, M (۲۰۱٦), "Who Issues Sukuk and When?: An Analysis of the Determinants of Islamic Bond Issuance", *Review of Financial Economics*, Vol. ۳۱, No. ۱, PP. ٤٥-٥٥.

Smaoui, H., and Nechi, S (۲۰۱۷), "Does Sukuk Market Development Spur Economic Growth?", *Research in International Business and Finance*, Vol. ٤۱, PP. ۱۳٦-۱٤۷.

Strauss, A (۱۹۸۷), *Qualitative Analysis For Social Scientists*. New Work: Cambridge University Press.

Strauss, A. and Corbin, J (۱۹۹۰), "Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques", Newbury Park, CA: Sage.

Strauss, A. and Corbin, J (۱۹۹۸), "Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures For Developing Grounded Theory (۲ Nd Ed.) ", Sage Publications, Thousand Oaks, CA, USA.

Tabash, M. I and Dhankar, R. S (۲۰۱٤), "Islamic Financial Development and Economic Growth, Empirical Evidence from United Arab Emirates", Journal of Emerging Economies and Islamic Research.PP. ۱-۱٦.

Warsame, M. H., and Ireri, E. M (۲۰۱٦), "Does the Theory of Planned Behaviour (TPB) Matter in Sukuk Investment Decisions?", Journal of Behavioral and Experimental Finance, Vol. ۱۲. PP. ۹۳-۱۰۰.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47] [Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.52547/qjfep.8.30.47]